

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

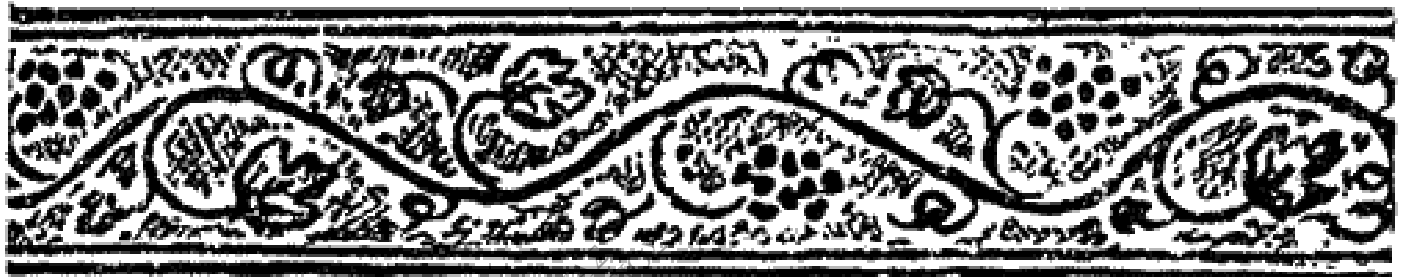
ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1944

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΣΤΑΔΙΟΥ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΚΡΙΣΕΙΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος ὁ πεπολιτισμένος ἑτεροδόξος κόσμος πᾶν ἄλλο ἢ ὑπὸ συμπαθείας διεπνέετο πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἡ κατ' αὐτῆς δυσμένεια, ὀφειλομένη ἀφ' ἐνός μὲν εἰς ἱστορικοὺς λόγους, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς ἀγνοίαν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ καθεστώτος αὐτῆς καὶ οὕσα ἀποτέλεσμα συγχρόνως καὶ αἰτία δεινῶν κατ' αὐτῆς προκαταλήψεων καὶ παρεξηγήσεων, ἐξεδηλοῦτο συνήθως ἐκ μέρους μὲν τοῦ παπικοῦ κόσμου ὡς μῖσος, ἐκ μέρους δὲ τοῦ προτεσταντικοῦ μᾶλλον ὡς περιφρόνησις πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Δὲν ἔλειψαν μὲν συμπαθεῖς περὶ αὐτῆς λόγοι οὔτε ἐνίων παπῶν καλούντων τοὺς ὀρθοδόξους πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν μάνδραν αὐτῶν, μάλιστα δὲ τοῦ πολιτικωτάτου καὶ ὄντως μεγάλου πάπα Λέοντος τοῦ ΙΓ', οὔτε διαμαρτυρομένων τινῶν ἤδη ἀπὸ τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Μελάγγθωνος. Αἱ ὅπερ τῆς Ἐκκλησίας ὁμῶς ταύτης ἐκδηλώσεις συμπαθείας ἦσαν σποραδικαὶ καὶ μεμονωμέναι καὶ ἀπετέλουν οἷον παραφωνίαν πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν εἰς τὰς οἰκείας αὐτῶν ἐκκλησίας δυσμενὲς πνεῦμα. Πράγματι ἡ ἐπικρατοῦσα παρὰ τε τοῖς παπικοῖς καὶ τοῖς διαμαρτυρομένοις περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐκδοχὴ ἦτο ἀφ' ἐνός ἢ γνώμη τοῦ ἐπισκόπου Κρεμώνης Bonomelli¹, καθ' ἣν ἡ ἐκκλησία αὕτη «εἶναι ἀναξία τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος, τόσοσιν μεγάλη εἶναι ἡ ἀμάθειά της καὶ ἠθικὴ της διαφθορά», ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ κρίσις τοῦ πρυτάνεως τῆς νεωτέρας προτεσταντικῆς θεολογίας Ad. Harnack², ἐξισοῦντος τὴν θρησκευτικὴν κατάστασιν τῆς ὀρθοδόξου μετὰ τῆς τῶν μονοφυσικῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἀποφαινόμενου ὅτι «ὁ μελετῶν τὴν σημερινὴν θρησκευτικὴν κατάστασιν τῶν τε ὀρθοδόξων καὶ τῶν μονοφυσικῶν καὶ ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν ὄχι μόνον τὴν θρησκείαν τοῦ ἀγροῦκου λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν λατρείαν καὶ τὰς

μαγικὰς τελετάς... ἀποκομίζει ἐν πολλοῖς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι χαμηλότερα βαθμὶς θρησκείας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ», μὴ διστάζοντος δὲ νὰ διακηρύξῃ, ὅτι «τὸ ἐπιδραστικὸν εἰς τὰς χώρας ἐκείνας Ἰσλάμ ἀπεδείχθη πραγματικὸς σωτὴρ καθ' ὅσον ἦτο δύναμις πνευματικωτέρα παρὰ ἡ ἀνατολικὴ χριστιανικὴ ἐκκλησία». Δὲν ἦτο δὲ παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις ἀσυνήθης, τοῦλάχιστον μέχρι πρὸ εἰκοσαετίας, ἡ γνώμη ὅτι τὰ μεγάλα δεινοπαθήματα τῆς ὀμειτέρας ἐκκλησίας ἦσαν ἀποτέλεσμα βίαιας ἐναντίον τῆς ὀργῆς! Δυστυχῶς τοιαῦτα δυσμενεῖς περὶ τῆς ἐκκλησίας ταύτης κρίσεις τοῦ πεπολιτισμένου ἑτεροδόξου κόσμου δὲν ἀφηνον ἀνεπηρέαστους οὐδὲ ὀρθοδόξους ἐπιστήμονας, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐξακολουθοῦν, ὡς μὴ ὄφειλε, καὶ μέχρι σήμερον νὰ βλέπουν τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας τῶν μετὰ τὰς θολὰς διόπτρας τῶν ξένων.

Ἡδὴ ὁμῶς ἀπὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολέμου σημειοῦται ἀπαρχὴ νέας ἐποχῆς εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἑτεροδόξων πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Εἰς τὴν εὐνοϊκὴν ὅπερ τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν μεταστροφὴν συνετέλεσε μάλιστα ἡ στενοτέρα γνώριμα πρὸς τὰ πράγματα τῆς ἐκκλησίας ταύτης, τὴν ὁποίαν, πρὸς ταῖς ἐργασίας τῶν ὀρθοδόξων θεολόγων καὶ πρὸ πάντων τῶν εἰς τὴν Ἑσπερίαν προσφυγόντων Ρώσων, προήγαγεν ἀπὸ μὲν τῆς ρωμαιοκαθολικῆς πλευρᾶς ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἐναντι τῆς ὡς σχισματικῆς καὶ αἰρετικῆς θεωρουμένης Ἀνατολῆς τακτικῆς τῶν τελευταίων παπῶν καὶ μάλιστα Πίου τοῦ ΙΑ' († 1938), ἀπὸ δὲ τῆς προτεσταντικῆς ἢ εἰς στενοτέραν πρὸς ἀλλήλας ἐπαφὴν τὰς ἐπὶ μέρους ἐκκλησίας ὀδηγήσασα οἰκουμένη λεγομένη κίνησις μετὰ τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτὴν μερικῶν καὶ παγκοσμίων ἐκκλησιαστικῶν συνεδρίων.

Οὕτως ἐδόθη ἀφορμὴ καὶ εὐκαιρία εἰς τοὺς ἑτεροδόξους νὰ μελετήσουν, γνωρίσουν καὶ ἐκτιμήσουν καλύτερον ὄχι μόνον τὴν διδασκαλίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν λατρείαν καὶ τὸ πολίτευμα καὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ζωὴν ἐν γένει τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλη-

1. Die Kirche, Deutsche Übersetzung 1902, σελ. 158 ἐξ.
2. Dogmengeschichte II, έκδ. 5^η 1909, σελ. 438 καὶ 442.

σίας, δημιουργηθείσης ζωηρᾶς περὶ αὐτὴν κινήσεως καὶ σπουδαίας γραμματείας, ὡς πρόσφατα παραδείγματα τῶν ὁποίων ἀρκούμεθα ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ ἀναφέρωμεν ἔνταῦθα τὰ ἑξῆς, ἐπιφυλασσόμενοι ἄλλατε νὰ μνημονεύσωμεν καὶ τῆς παρὰ τῷ ἀγγλοσαξονικῷ κόσμῳ φιλορθοδόξου κινήσεως.

1) Ἀπὸ τοῦ 1923 ἐκδίδεται ὑπὸ τῶν ἐν Prieuré d'Amay τοῦ Βελγίου Βενεδικτίνων μοναχῶν τὸ περιοδικὸν Irenikon, ἀφιερωμένον εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἐκκλησιαστικῆς κινήσεως καὶ εἰς τὴν προαγωγὴν τῆς ἀμοιβαίας κατανοήσεως μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ τῆς Δυτικῆς.

2) Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ 1923 ἐκδίδεται ἐν Ρώμῃ ὡς ὄργανον τοῦ Pontificium Institutum Orientalium Studiorum ἕτερον παπικὸν περιοδικόν, τὰ Orientalia Christiana, ἐνθα δημοσιεύονται ἀνέκδοτα ἑλληνικὰ κείμενα ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου καὶ ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι ἀναγόμεναι εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰ πράγματα ἐν γένει τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

3) Ἀπὸ δεκαετίας, τῇ παρορμήσει τοῦ μεγάλου λειτουργιολόγου A. Baumstark ἤρχισεν ὁ παπικὸς θεολόγος Kilian Kirchoff νὰ δημοσιεῖ ὑπὸ τὸν τίτλον Die Ostkirche betet μετάφρασιν γερμανικὴν τῶν λειτουργικῶν βιβλίων τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας μετὰ προλεγόμενων μεστῶν θαυμασμοῦ (Τριψόδιον, Πεντηκαστάριον κλπ.) πρὸς τοὺς ἐν αὐτοῖς περιεχομένους θησαυρούς. Αἱ μεταφράσεις αὗται, ὧν ἡ δημοσίευσίς συνεχίζεται, ἔτυχον θερμῆς ὑποδοχῆς καὶ διαδόσεως καταπληκτικῆς.

4) Ὑπὸ τὸν τίτλον Ostliches Christentum ἐκδίδεται ἀπὸ τοῦ 1936 ὑπὸ τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βυρτσβούργου καθηγητοῦ τῆς φιλοσοφίας καὶ ψυχολογίας τῆς θρησκείας G. Wunderle σειρά μελετῶν στρεφόμενων περὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ προερχομένων ἐκ τοῦ καλάμου αὐτοῦ τε καὶ ἄλλων λογίων. Ἀφ' ἧς ἀπόψεως ἐξετάζομεν ἔνταῦθα τὰ πράγματα, τὸ σπουδαιότατον τῶν μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντων τευχῶν εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθ. 10, ὑπὸ τὸν τίτλον Die religiöse Bedeutung der Ostkirchlichen Studien (Ἡ θρησκευτικὴ σημασία τῶν περὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν σπουδῶν) 1939, τοῦ ὁποίου συγγραφεὺς εἶναι αὐτὸς ὁ μνημονευθεὶς καθηγητὴς Wunderle. Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς, λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς ὑπὸ ὀρισμένων παπικῶν κύκλων παρεξηγήσεως τῆς περὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν κινήσεως, ἀναπτύσσει τὴν θρησκευτικὴν τῶν τοιοῦτων σπουδῶν σημασίαν, ἐξαιρεῖ δχι μόνον τὴν σπουδαιότητα τῶν Ἑλλήνων ἐκκλησιαστικῶν Πατέρων, διὰ μέσου τῶν ὁποίων, ὡς λέγει, ὁδηγεῖ ὁ δρόμος πρὸς τὸν ἀρχέγονον χριστιανισμόν καὶ οὐχὶ διὰ μέσου τῶν νεωτέρων δυτικῶν θεολογικῶν συστημάτων, ἐπιτίθεται πλήρης

ἀγανάκτησεως κατὰ τοῦ προμνησθέντος μεγάλου θεολόγου Harpach, παρανοήσαντος ἐν τῇ ὀρθολογιστικῇ του κατευθύνσει καὶ ἀδικήσαντος, ὅσον ὀλίγοι ἄλλοι θεολόγοι, τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀποκροεῖ τὴν μομφὴν περὶ στασιμότητος τῆς ἐκκλησίας ταύτης, τῆς ὁποίας θαυμάζει τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν πνευματικότητα, ἐκφράζων συγχρόνως καὶ τὴν πίστιν του ἐπὶ τὴν ζωτικότητα αὐτῆς.

5) Ὑπὸ τὸν τίτλον Urkirche und Ostkirche ἐδημοσιεύθη τῷ 1937 ὀγκῶδες (ἐκ σελ. 607) καὶ περισπούδαστον σύγγραμμα τοῦ ἐπιφανοῦς προτεστάντου καθηγητοῦ τῆς θρησκευτολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Ἀμβούργου Fr. Heiler, θαυμαστοῦ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας, προσπαθοῦντος νὰ ἀποδείξῃ ἔνταῦθα τοὺς ὀφισταμένους στενοτάτους μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας ταύτης καὶ τοῦ ἀρχεγόνου χριστιανισμοῦ δεσμούς. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι μεστὸν συμπαθείας καὶ θαυμασμοῦ καὶ ἀποτελεῖ αὐτὸ τοῦτο εἶδος ὕμνου πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν, ἐξ οὗ σταχυολογοῦμεν ὀλίγα τινὰ χαρακτηριστικὰ δείγματα. Οὕτω π.χ. ἐν σελ. 126 παρατηρεῖ ὅτι « ἡ εὐγενὴς στατικότητα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατέστησεν εἰς αὐτὴν δυνατὴν τὴν ἐν πολλοῖς πιστὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων καὶ τύπων ». Μετὰ μεγάλης συμπαθείας ἔπειτα ἐκθέτει οὗτος τὰ τοῦ πολιτεύματος, τῆς λατρείας καὶ τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ τῆς λαϊκῆς εὐσεβείας τῆς ἡμετέρας ἐκκλησίας. Περὶ τῆς ὀρθοδόξου λειτουργίας παρατηρεῖ ὅτι ἀποτελεῖ « μεγαλειῶδες καὶ πλουσιώτατον δρᾶμα » καὶ διὰ αὐτὴ « παρὰ τὰς μεταρρυθμίσεις, ἃς ὑπέστη κατὰ τὸν ροῦν τῶν αἰώνων, ὅμως διετήρησεν ἐν πολλοῖς πιστῶς τὴν παναρχαίαν καὶ δὴ καὶ αὐτὴν τὴν ἀρχέγονον χριστιανικὴν παράδοσιν ». Ἐν ἄλλῳ δὲ νεωτέρῳ συγγράμματι του ὑπὸ τὸν τίτλον Altkirchliche Autonomie und päpstlicher Zentralismus (1940), πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀναδεικνύει τὴν ἐπίδρασιν τῆς λειτουργίας τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ πάσας τὰς λειτουργίας τῆς Δύσεως, ὅπως ἀναγνωρίζει ἐν αὐτῷ καὶ τὴν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ διατήρησιν τῶν βάσεων τοῦ πολιτεύματος τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἐνθα τὸ σύστημα τῆς αὐτονομίας τῶν ἐπιμέρους ἐκκλησιῶν ἐξετόπισε καὶ ἐξεμηδένισε κατ' αὐτὸν ὁ συγκεντρωτικὸς τῆς Ρώμης ὀδοστρωτήρ. Ἐν τῷ προηγουμένῳ συγγράμματι του ὁ Heiler (σελ. 375), ὁμιλῶν περὶ τοῦ ὀρθοδόξου μοναχικοῦ βίου, ἐξαιρεῖ τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, καθ' ὅσον αὐτὸς ἀντέδρα ἐναντίον τῶν ἀτασθαλιῶν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἐν τε τῷ Βυζαντίῳ καὶ ἐν Ρωσίᾳ καὶ αὐτὸς διεφύλαξε τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τὴν τελείαν ἐκκοσμίκευσιν καὶ παρέμεινε φρουρὸς ἀκόμματος τῆς πνευματικῆς κληρονομίας τῆς

Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Μέμφεται δὲ περαιτέρω τοὺς ξένους ἐκείνους, ἀκόμη δὲ καὶ ὀρθοδόξους τινὰς θεολόγους τοὺς ὑποτιμώντας τὰς ὑπηρεσίας τοῦ μοναχικοῦ βίου πρὸς τὴν ἐκκλησίαν, ἥτις «ὀφείλει εἰς αὐτὸν ἀπὸ 1600 ἐτῶν τὴν πνευματικότητα αὐτῆς». Εἰς τοῦτο συμφωνεῖ καὶ ἄλλος ἐπιφανὴς διαμαρτυρούμενος ἱστορικός, διακρινόμενος διὰ τὴν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν συμπάθειάν του, ὁ Κατὶ Holl, ὡς καὶ ὁ ρωμαιοκαθολικὸς Lübeck. Κατὰ τὸν Holl «ὁ μοναχικὸς βίος ἐκάλλιέργησε τὰ πνευματικὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀγαθὰ καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλει ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία τὴν ζωὴν της μέχρι σήμερον» (*Heiler, Ostkirche* σελ. 388). Μετὰ συμπάθειας ἐπίσης πολλῆς ἐκφράζεται. Ἐπειτα ὁ Heiler καὶ ὑπὲρ τῆς λαϊκῆς εὐσεβείας ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ (σελ. 411). Ἐν γένει, λέγει, ἡ Ἐκκλησία αὕτη διετήρησε τὸν χαρακτήρα της, οἷος διεμορφώθη ἀπὸ τοῦ 5'-1' αἰῶνος, καὶ ἐν αὐτῷ διεσώθη ὁ ἀρχέγονος χριστιανισμὸς κατὰ τρόπον προκαλοῦντα τὴν ἔκπληξιν τοῦ ἀμερολήπτου ἐρευνητοῦ τῆς Δύσεως (σελ. 417). Ἐν τῷ τέλει δὲ τοῦ εἰρημένου ἔργου του κρίνων τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν παρατηρεῖ ἐν σελ. 545, ὅτι «ὅσον βαθύτερον εἰσχωρεῖ εἰς τὴν σκέψιν καὶ τὴν ζωὴν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ὁ ἀμερόληπτος τῆς Δύσεως χριστιανός, τοσοῦτον ἰσχυρότερον συγκινεῖται ἀπὸ τὸν πλοῦτον καὶ ἀπὸ τὴν ἐσωτερικότητα αὐτῆς», καὶ ἀναφέρει τὰ ὀνόματα καὶ ἄλλων ἐγκρίτων ὄχι μόνον διαμαρτυρομένων, ὅπως οἱ καθηγηταὶ Holl καὶ Deissmann, ἀλλὰ καὶ καθολικῶν θεολόγων, οἱοὶ εἶναι ὁ καθηγητὴς πρίγκιψ Max τῆς Σαξωνίας, ὁ Beauduin κ. ἄ., οἵτινες, κατὰ τὸν Heiler, «ἀπέβησαν εὐγλωττοὶ κήρυκες τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» («Sie sind zu beredeten Kündern der Grösse, der Heiligkeit und der Schönheit der Ostkirche geworden»). Περαιτέρω παρατηρεῖ ὅτι ἡ «Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία συνάπτει εἰς σύνθεσιν καὶ ἁρμονίαν τὰς πολικὰς ἀντιθέσεις, καθ' ὅσον συνδυάζει τοὺς φαινομενικῶς ἀτέγκτους, ἀρχαίκοις καὶ ἀπροσώπους θεσμοὺς τῶν δογμάτων, τοῦ κανονικοῦ δικαίου καὶ τῆς λατρείας μετὰ τῆς ζωντανῆς εὐσεβείας τοῦ παρόντος, ἥτις ἀνυψώνει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἑνώσιν μετὰ τοῦ Θεοῦ, συνδυάζει καὶ ἑναρμονίζει ἐλευθερίαν μετ' αὐθεντίας καὶ εἰδικὴν καὶ γενικὴν ἱερωσύνην, ὡς καὶ τὸ ἀσκητικὸν πνεῦμα μετὰ τῆς ἐκτιμῆσεως τῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ». Καὶ κατακλείει τὸ ὄραϊον ἔργον του μετὰ τὴν ἐξῆς ἀναφώνησιν ἀφελοῦς Ἰταλίδος μοναχῆς,

μαθητρίας τοῦ ἀγίου Φραγκίσκου, ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς ὀρθοδόξου λειτουργίας ἐν τῇ Grottaferrata τῆς Ρώμης: «O benedetta chiesa orientale!»

6) Ἐκρως ἐνδιαφέρων εἶναι καὶ ὁ ὑπὸ τὸν τίτλον *Der Christliche Osten* ἐκδοθεὶς τῷ 1939 τόμος, ἐκ σελ. 408, ὅστις περιέχει 19 μελέτας γνωστῶν ρωμαιοκαθολικῶν θεολόγων καὶ μίαν ἐνός ὀρθοδόξου ἀναφερομένης εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ ἐκδίδται τῆς συλλογῆς ταύτης ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ βιβλίου δηλοῦν, ὅτι ἀπεκδέχονται παρὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μείζονα γονιμοποίησιν τῆς δυτικῆς χριστιανισμοῦ καὶ ἐνίσχυσιν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐμβιβαστικῆς τῆς περὶ Ἐκκλησίας ἀντιλήψεως. Πάντες δὲ οἱ ἑτεροδόξοι συντάκται τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μελετῶν ἀμιλλῶνται εἰς τὴν ἐκδήλωσιν κατανοήσεως καὶ συμπάθειας καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ὑπογραμμίζομεν τὴν ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα τῶν μελετῶν τούτων: α') τοῦ Jul. Tyergac περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἀνατολικῆς θεολογίας ἐπὶ τὴν Δύσιν, ἐκφράζοντος ὄλην τὴν ἐκτίμησιν του πρὸς τὴν ἀνατολικὴν θεολογίαν καὶ ἀπεκδεχομένου ὠφέλειαν τῆς Δύσεως ἐκ τῆς ὀσημέραι κρατυνομένης στροφῆς πρὸς τὴν Ἀνατολήν, β') τοῦ Odo Kassel παρέχοντος βαθυστόχαστον ἀνάλυσιν τῆς βυζαντινῆς λειτουργίας, γ') τοῦ K. Kirchhoff προβαίνοντος εἰς ἐμπεριστατωμένην ἀνάλυσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἐν τῷ ὁποίῳ, ὡς λέγει, ἐξελλίσσεται ὅλον τὸ δράμα τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας καὶ ἐκφράζοντος τὴν ἀγανάκτησιν του διὰ τὰς ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας ταύτης μομφὰς ἐπίστασιμότητι καὶ ἀκίνησιν καὶ ἐλλείψει ζωῆς, δ') τριῶν μελετῶν τοῦ προμνημονευθέντος καθηγητοῦ G. Wunderle πραγματευομένου περὶ τοῦ Συμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου (1' αἰῶνος), περὶ τοῦ Ἁγίου Ὁρους καὶ περὶ τῶν βυζαντινῶν ἱερῶν εἰκόνων, περὶ τῆς ψυχολογίας τῶν ὁποίων δὲν ἔχομεν ἀναγνώσει λεπτοτέρας καὶ συμπαιθετέρας παρατηρήσεις οὔτε εὐγλωττοτέραν ἀπολογίαν αὐτῶν.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ περὶ τὴν γεραρὰν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν κίνησις αὕτη, ἐντεινομένη σὺν τῷ χρόνῳ, θὰ ἀποδώσῃ καρποὺς ἀνταποκρινομένους πρὸς τοὺς μόχθους τῶν ὑποκινήτων αὐτῆς καὶ πρὸς τὸ παγχριστιανικὸν ἰδανικὸν «τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως», ὑπὲρ τῆς ὁποίας, συμφῶνως καὶ πρὸς τὴν εὐχὴν τοῦ Σωτήρος (Ἰωάννου ιζ'), δέεται καθημερινῶς εἶπερ της καὶ ἄλλος ἢ ἡμετέρα Ἐκκλησία.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ